

**Lambertus Zijl's
in steen gehouwen medaillons**

Beeldhouwwerk uit de gevel van
"De Algemeene" in het trappenhuis van
het Centrum voor Wiskunde en Informatica

J.Nuis

Centrum voor Wiskunde en Informatica
Centre for Mathematics and Computer Science

Lambertus Zijl's in steen gehouwen medaillons

**Beeldhouwwerk uit de gevel van "De
Algemeene" in het trappenhuis van het
Centrum voor Wiskunde en Informatica**

J. Nuis

ISBN 90 6196 386 9

Copyright © 1990, Stichting Mathematisch Centrum, Amsterdam
Printed in the Netherlands

Voorwoord

Het Mathematisch Centrum (MC), sinds 1983 het Centrum voor Wiskunde en Informatica (CWI), verhuisde in juni 1980 binnen Amsterdam van de 2e Boerhaavestraat 49 naar het huidige gebouw Kruislaan 413 in het Wetenschappelijk Centrum Watergraafsmeer. In het nieuwe gebouw werden in het trappenhuis dertien door Lambertus Zijl gebeeldhouwde koppen ingemetseld.

In dit boekje wordt het ontstaan van de veertien koppen (één is er verloren gegaan) en van het gebouw, waarin deze oorspronkelijk geplaatst waren, beschreven. Ook wordt een korte beschrijving gegeven van het leven van Lambertus Zijl.

Veel werk van Lambertus Zijl en zijn tijdgenoten is tegenwoordig te zien in het Drents Museum te Assen. Dit museum bezit thans namelijk de kunstwerken van kunstenaars van rond de eeuwwisseling, die bijeengebracht zijn door de door de nazaten van deze kunstenaars opgerichte Stichting Schone Kunsten rond 1900. Ook over deze Stichting enige informatie.

december 1989

J. Nuis

Inhoud

Voorwoord

1.	De nieuwbouw van "De Algemeene" in 1894 en de uitbreiding in 1905	1
2.	Lambertus Zijl (Kralingen 13 juni 1866 - Bussum 8 januari 1947)	15
3.	De kopstukken getoond	27
4.	De Stichting Schone Kunsten rond 1900	35
5.	Bronnen	38

Omslag: Lambertus Zijl, naar een schilderij door Jan Veth, 1888. Ontleend aan *Lambertus Zijl* door R.W.P. de Vries Jr., p. 6.

1. De nieuwbouw van "De Algemeene" in 1894 en de uitbreiding in 1905

In juni 1980 is het Mathematisch Centrum binnen Amsterdam verhuisd van de Tweede Boerhaavestraat 49 naar Kruislaan 413 in het Wetenschappelijk Centrum Watergraafsmeer. In de te betrekken nieuwbouw zijn dertien door Lambertus Zijl gebeeldhouwde koppen ingemetseld.

86 jaar eerder was er een verhuizing naar het gebouw, waarin de koppen toen waren aangebracht: het nieuwe gebouw van "De Algemeene". Deze nieuwbouw en de versieringen, waaronder de stenen koppen, zijn goed beschreven in de *Mededelingen van de Directie van de Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente, gevestigd te Amsterdam aan hare Agenten* uit de periode van de verhuizing van die Maatschappij eind april, begin mei 1894. De directeur van de Algemeene in die tijd was Mr. J. van Schevichaven (1866-1935), die onder het pseudoniem Ivans detectives schreef. Uit die Mededelingen volgt een aantal citaten, dat een aardig tijdsbeeld oplevert.

De Directie van de
Algemeene Maatschappij
van Levensverzekering en Lijfrente,
gevestigd te Amsterdam, Nieuwe Spiegelstraat 6,
aan hare Agenten.

No. 628.

28 April 1894.

No. 628, 28 April 1894

.....

Het nieuwe kantoor

De voortdurende uitbreiding, die wij aan ons kantoorpersoneel moesten geven, wilden wij niet stilstaan op den weg, dien wij eenmaal hadden ingeslagen en die ons best beviel, deed ons reeds een paar jaar geleden rondzien naar eene gelegenheid, die meer voor ons geëigend was dan ons tegenwoordig kantoor. Vele gelegenheden werden in oogenschouw genomen, maar we vonden niets dat beter was dan hetgeen wij hadden. Een klein huisje op den hoek van de Baafjessteeg werd door ons voor geldbelegging gekocht, en langzamerhand kwam de vraag in behandeling, of wij niet eigenaars van de daaraan grenzende erven

zouden kunnen worden, en zoo een terrein zouden kunnen verkrijgen, waarop wij een gebouw met voldoende ruimte zouden kunnen laten bouwen. De ligging kon naar onze mening niet beter zijn.

Het plan vond instemming bij onze commissarissen, die met ons van oordeel waren, dat het bewonen van een eigen gebouw, dat naar onze eigene wenschen kon worden ingericht, veel vóór had bij het huren van een meer of minder geschikte gelegenheid, ook omdat er geen enkele reden was, waarom wij niet een klein deel onzer bezittingen op deze wijze zouden beleggen.

Toen het ons gelukte een terrein van p.m. 525 vierk. meter door koop te verkrijgen, werd dan ook al spoedig tot den bouw besloten, en aan den Architect H.P. Berlage N.zn. opgedragen een plan te ontwerpen. Deze kweet zich uitmuntend en snel van die moeielijke taak, zoodat het gebouw den 5den April 1893 kon worden aanbesteed. . . .

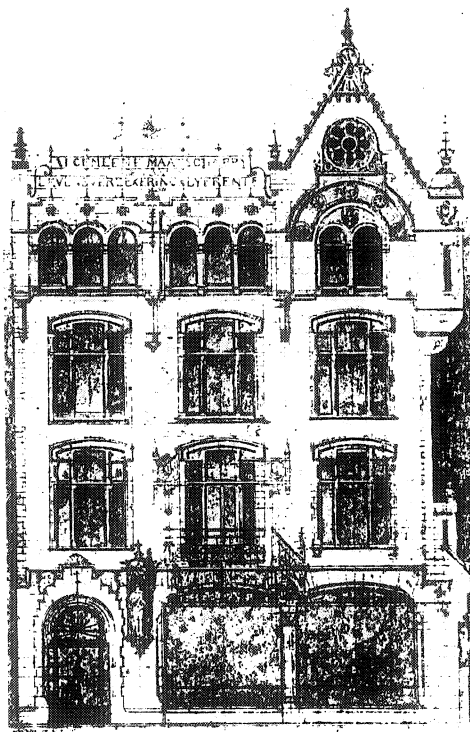
't Was aanstonds duidelijk, dat men hier met iets bijzonders, iets karakteristieks te doen had. Vele vakmannen waren spoedig met hun oordeel gereed, en, op weinige uitzonderingen na, luidde dat zeer gunstig. De opdracht aan den architect was natuurlijk in de eerste plaats, ons een praktisch gebouw te maken, maar een architect als de heer Berlage breidt die opdracht, ook zonder nadere bespreking uit tot: praktisch en architectonisch schoon. Of het hem gelukt is aan die laatste opdracht te voldoen? Op die vraag kunnen wij moeielijk een antwoord geven, omdat wij niet tot de vakmannen behooren, en omdat ons oordeel, al geldt het niet ons eigen werk, toch uit den aard niet geheel onpartijdig is. Toch mogen wij de verklaring niet achterwege houden, dat de heer Berlage naar ons bescheiden oordeel een geheel heeft gewrocht, dat Amsterdam tot sieraad verstrekt en dat der Maatschappij, die er haar zetel heeft opgeslagen, waardig is. . . .

Het spreekt van zelf dat het eenigen tijd zal duren, vóór wij in de nieuwe lokaliteiten geheel thuis zijn, vóór elk papier en elk boek zijn bepaalde plaats heeft ingenomen, en vóór wij gewend zijn aan de veranderingen die ons te wachten staan. Want in het nieuwe gebouw is allerwege de nieuwe tijd gehuldigd. Een lift brengt hem, die tegen trappen loopen opziet, op de verdieping waar hij zijn moet; de lastige kachels zijn afgeschapt en de verwarming wordt door stoom aangebracht, die in kamers, gangen en portalen zijn weldadige werking zal doen gevoelen; 't gaslicht is vervangen door electrisch licht, dat in allerlei sierlijke vormen zijn lichtstralen uitzendt; een telefonische aanleg stelt ons in staat om met elke bediende te spreken zonder onze kamers te verlaten. Wij hopen echter, bij al dat nieuwe, de degelijkheid van het oude niet uit het oog te verliezen!

In *Mededelingen No. 629*, 5 mei 1894, nu zo'n 95 jaar geleden, wil men zich *bepalen bij ééne beschrijving van een zeer bevoegde hand*, n.l. die van M(artin) K(alff) in het Handelsblad van 22 en 27 april 1894:

.....

Geheel bekleed met zand- en hardsteen, zoo vlak mogelijk gehouden, aan den eenen hoek afgedekt met een puntdak en versierd met een baldakijn ter hoogte van de eerste en een hangtorentje aan de bovenste verdieping, geeft die gevel dan ook inderdaad iets niet alledaagsch te zien. In zooverre wijkt hij echter niet van het meer gewone af, dat de hoofdindeeling met zijne versterkte hoeken en zwaren pijler, waarop de middendam van het bovenbouw rust, een stevig ingelijst, vertrouwenwekkend geheel vormt.

Eerste ontwerp uit 1892.

Gebouw voltooid in 1894 volgens het tweede ontwerp uit 1893.

Bij aandachtige beschouwing valt het oog daarenboven op zoovele minder gewone bijzonderheden, dat ieder er onwillekeurig het zijne van denkt, zonder het daarom te zeggen; want hoe vreemd het een en ander er ook moge uitzien, alles bewijst toch dat hier geen broeder luchthart, maar een denkend kunstenaar aan het woord is geweest, die wel wist wat hij deed. . . .

De beschrijving door Martin Kalff wordt vervolgd in:

No. 630, 12 Mei 1894

. . . . .

Het beitelwerk, hoe verschillend ook van ander, past bij de bouwvormen. Die pelikaan op den nok bijv., hoe schetsmatig behandeld, hij doet het. Het is waar, Quellijn heeft in de onmiddellijke nabijheid bewezen, dat langs den meer gebruikelijken weg beelden zijn te maken, die op grooten afstand van den toeschouwer evenzeer de gewenschte werking hebben; maar Zijl en Berlage meenden, dat het zoo meer in den geest van het geheel bleef. En wat die pelikaan en de vogels, die de waakzaamheid enz. verzinnelijken, betreft, komt het mij voor dat zij gelijk hebben. De kopstukken van mannen, die zich op het gebied der levensverzekering verdienstelijk hebben gemaakt, vind ik daarentegen wat knijperig en minder geslaagd. . . .

Vervolgens wordt ook nog de heer W. Kromhout Cz. uit zijn artikel "Op het Damrak" in het tijdschrift "Architectura" van 31 maart 1894 geciteerd:

De heer Kromhout zegt in "Architectura": "Berlage heeft onze stad met een zeer geslaagd bouwwerk verrijkt, waarvan het niet genoeg te waardeeren valt, dat de ontwerper met groote zelfbeheersching een sober, monumentaal en kunstvol geheel heeft gewrocht." . . .

"Naast den architect, moet den Heer Zijl, die de vele hardsteenen sculptuurwerken voor den gevel maakte, gehuldigd worden voor zijne flinke, echt persoonlijke composities, die geheel in overeenstemming blijvend met de architectonische groepeeringsen er om heen, nog deze verdienste hebben, dat zij goed in den aard van het materiaal gebleven zijn".

"Waar men zoo uiterst zelden in de gelegenheid is, iets wezenlijks moois te kunnen aanwijzen, is het een verademing wanneer deze gelegenheid zich voordoet".

"En op het Damrak is met dit gebouw weer eens iets moois gekomen". . .

Reeds werd boven vermeld, dat het beeldhouwwerk werd uitgevoerd door den Amsterdamschen, jongen beeldhouwer Zijl. Vele leeken hebben met verscheidene zijner figuren geen vrede; men vindt ze te weinig afgewerkt, te veel schetsmatig. De mannen van het vak echter bewonderen, bijna zonder uitzondering, den door Zijl geleverden arbeid. Onlangs werd bij gelegenheid van een kunstbeschouwing te Leiden zijn werk buitengewoon gunstig beoordeeld door de "Zuid-Hollander", het "Leidsch Dagblad" en "de Leidenaar", ja, het laatste blad vindt in zijn arbeid iets "wat alle beeldhouwwerk dat hier in Holland na vijftien honderd is gemaakt, overtreft". Ieder, die met dezen bescheiden kunstenaar kennis maakt, krijgt onmiddellijk den indruk, dat hij te doen heeft met iemand, die leeft voor zijn kunst, die weet wat hij wil en wiens ideeën over kunst geboren zijn uit waar kunstgevoel, diep nadenken en goeden smaak. . . .

Wij hebben dit No. van ons Blaadje nog geheel gewijd aan ons nieuw gebouw en wij zullen het er thans bij laten. Onderwerpen van geheel anderen aard gaan ons thans weder bezig houden. Maar één punt wenschen wij nog even te memoreeren. Wellicht vraagt men: was het wel noodig, zoozeer te offeren aan de schoone bouwkunst? Zou een doelmatig, eenvoudig gebouw niet voldoende zijn geweest? Ziet hier ons antwoord:

Dat ons gebouw doelmatig is, zal niemand ontkennen, en wat de schoonheid betreft, wij zijn inderdaad van meening, dat zij bij eenig bouwwerk van betekenis, hare eischen mag en moet stellen. Eene Maatschappij is wel is waar geen persoon, maar zij heeft wel degelijk te voldoen aan de eischen, die het ware, het schoone en het goede haar opleggen. Brave menschen zouden het ons niet vergeven indien wij b.v. eene verzekering afsloten, waarvan het gevolg was, dat de ouders hunne kinderen onterfden, al ware dit ook zeer voordeelig voor onze Maatschappij. Maar dan ook hebben zij, die het schoone huldigen, het recht van ons te vorderen, dat wij aan hare eischen zullen voldoen. Het schoone bevorderen is ook het ware en het goede in de hand werken. Van zelf spreekt, dat men daarbij niet andere belangen schaden mag, en ook daarvoor hebben wij getracht te zorgen. Als alles verhuurd is, zullen wij een gebouw bezitten, dat behoorlijk rendeert en dat onze bloeiende Maatschappij waardig is. Daarbij komt nog, wat zooals wij boven zagen ook reeds door anderen is opgemerkt, dat het meest afdoende reclame-middel dat is, wat voldoet aan de eischen van kunst en schoonheid.

Wij eindigen met den wensch, dat er uit ons nieuw gebouw zoovele polissen moeten worden verzonden, dat de gelegenheid om ze te schrijven spoedig te klein zal blijken!

De citaten geven een indruk van de achtergronden van de Maatschappij om veel kunst in hun nieuwbouw te introduceren, maar ook van de beoordeling door tijdgenoten van die kunst. Behalve de kopstukken van Lambertus Zijl, waren er ook een standbeeld van Johan de Witt door de Amsterdamse beeldhouwer Bart van Hove, een monumentaal trappenhuis, een tegelschilderij en een vergaderzaal voor de Commissarissen, die elk druk besproken en in het algemeen positief beoordeeld werden.

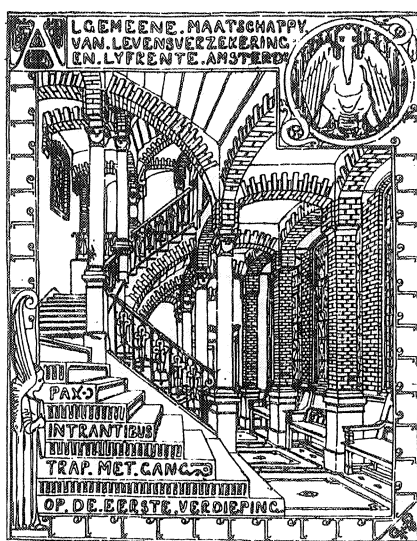
Het Damrak met De Algemeene in 1897.

De mannen die zo zeer verdienstelijk voor de levensverzekering waren, dat zij tot kopstukken werden, zijn in 1894 Christiaan Huyghens, Johannes Hudde, Nicolaas Struyck, Jean Henri van Swinden, Baruch de Spinoza en Herman Boerhaave.

De nieuwbouw van 1894 wordt te krap, er komt in 1905 dan ook een uitbreiding. Ook daarvoor enige aandacht.

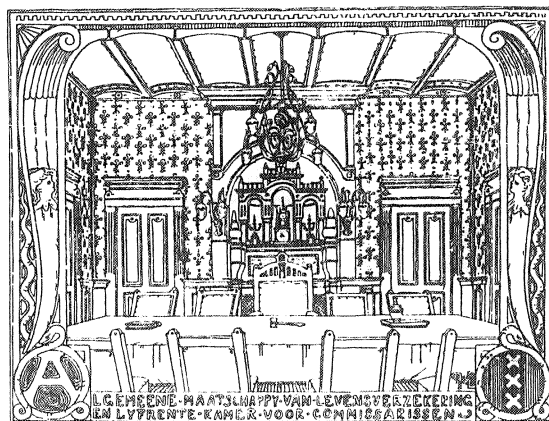
Citeren wij wederom de Mededelingen van *De Directie van de Algemeene*, en wel de *Wekelijksche Mededeeling No. 1217*, van 5 Augustus 1905:

In ons Blaadje No. 627 berichtten wij aan onze Agenten, dat den 28sten April 1894 het Kantoor van onze Maatschappij zou verplaatst worden van de Nieuwe Spiegelstraat 6 naar het Damrak 74, en in de drie volgende nummers deelden wij het een en ander mede omtrent het Nieuwe Gebouw, dat voortaan de zetel van onze Maatschappij zou zijn. In No. 658 vindt men afbeeldingen van het Gebouw zelf, van het trappenhuis, van de tegelschilderij bij den opgang en van de vergaderzaal van H.H. Commissarissen. . . .

Kijkje in het trappenhuis.

Toen zich echter ook daarna gebrek aan ruimte deed gevoelen, moesten er afdoende maatregelen getroffen worden. In den loop der jaren hadden wij alle perceelen, die ons Gebouw insloten, aangekocht; ook waren de perceelen in de aangrenzende Baafjessteeg ons eigendom geworden. In overleg met onze Commissarissen werd nu besloten van al die perceelen één groot Gebouw te maken, . . . terwijl de Heer H.P. Berlage Nz. als Architect de leiding op zich nam.

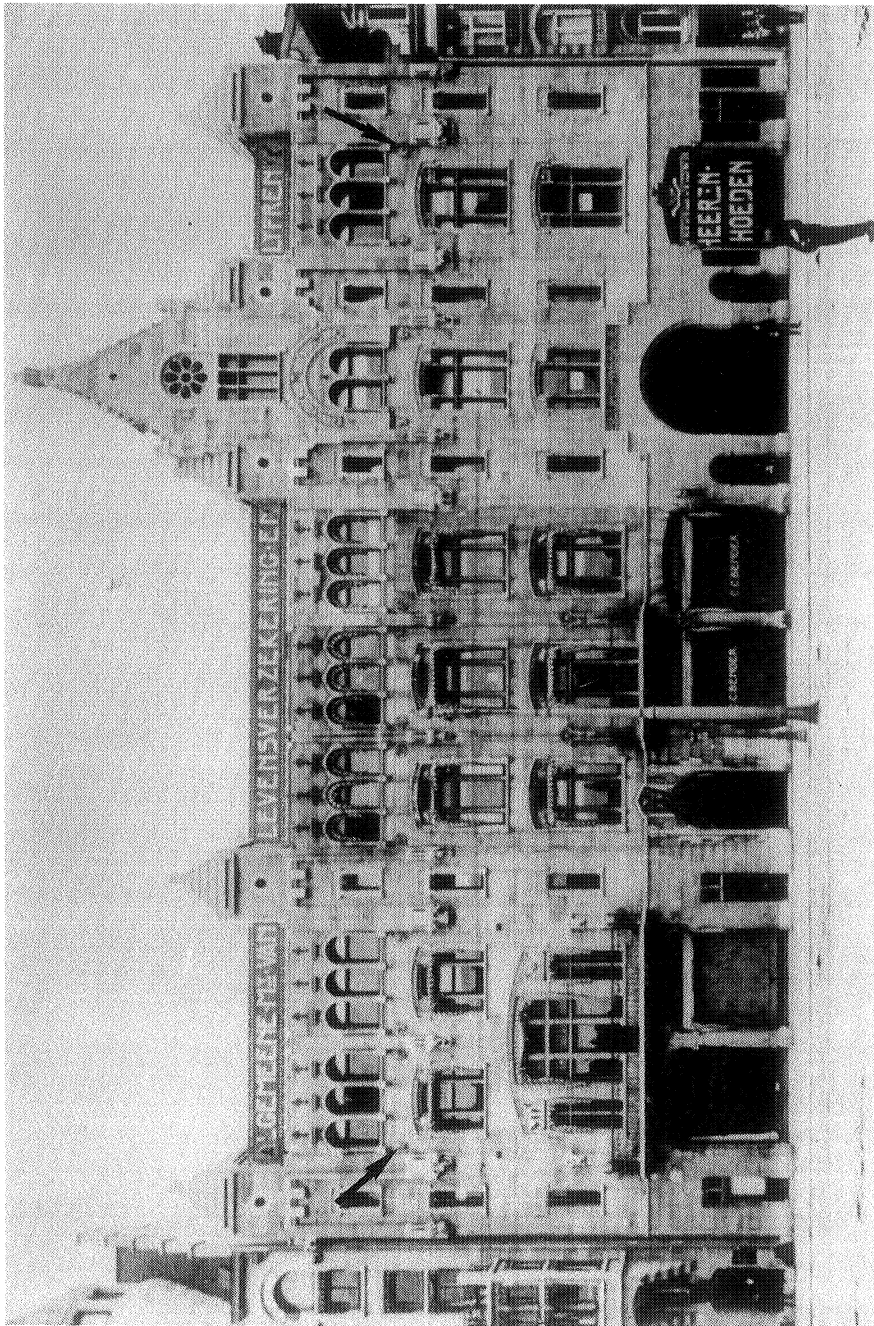

Vergaderzaal van H.H. Commissarissen.

Na een beschrijving van de ruimten van de uitbreiding komt de directie toe aan de beeldhouwwerken van Lambertus Zijl:

Tussen de ramen der tweede verdieping ziet men verscheidene in steen gehouwen afbeeldingen van zinnebeeldige dieren als een uil, een haan, een pelicaan, een valk, een kangeroe enz. Boven op den nok, die thans boven den ingang der passage staat, prijkt de groote pelicaan, als het speciale zinnebeeld der Levensverzekering. Tussen de ramen der tweede en derde verdieping ziet men 14 in steen gehouwen medaillons, die van links naar rechts gaande de volgende personen voorstellen, die zich voor ons bedrijf verdiensten verworven hebben: J.P. Süssmilch, E. Halley, L.A.J. Quetelet, B. Pascal, B. Spinoza, N. Struijck, F.H. van Swinden, H. Boerhaave, Chr. Huygens, J. Hudde, Th.B. Sprague, K.F. Gauss, Ant. Deparcieux en W.S.B. Woolhouse. Het standbeeld van Johan de Witt, dat vroeger stond op den hoek van de Baafjessteeg, bevindt zich nu in een nis, links van den ingang naar onze kantoren.

En daarmee waren er in 1905 veertien kopstukken.

De veertien stenen koppen op een rij.

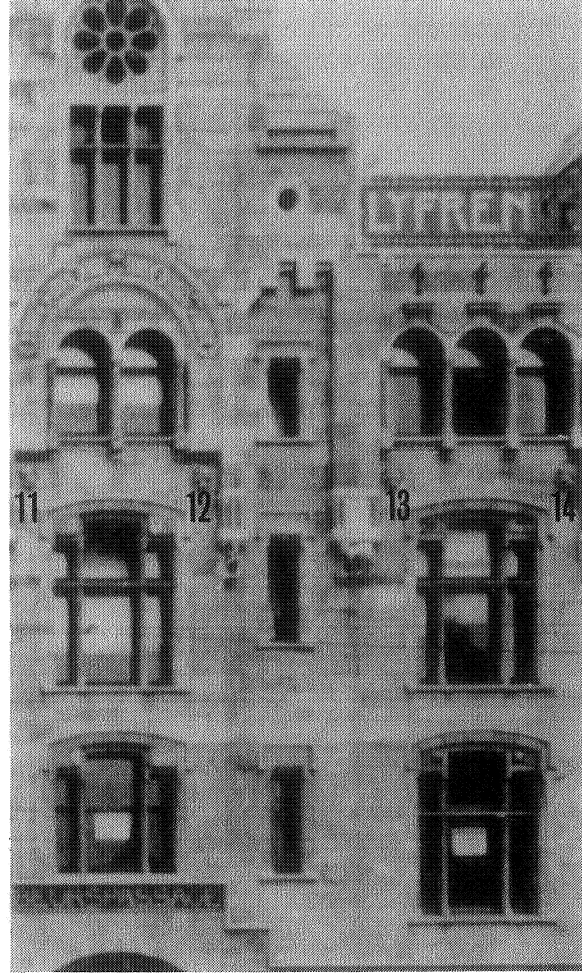
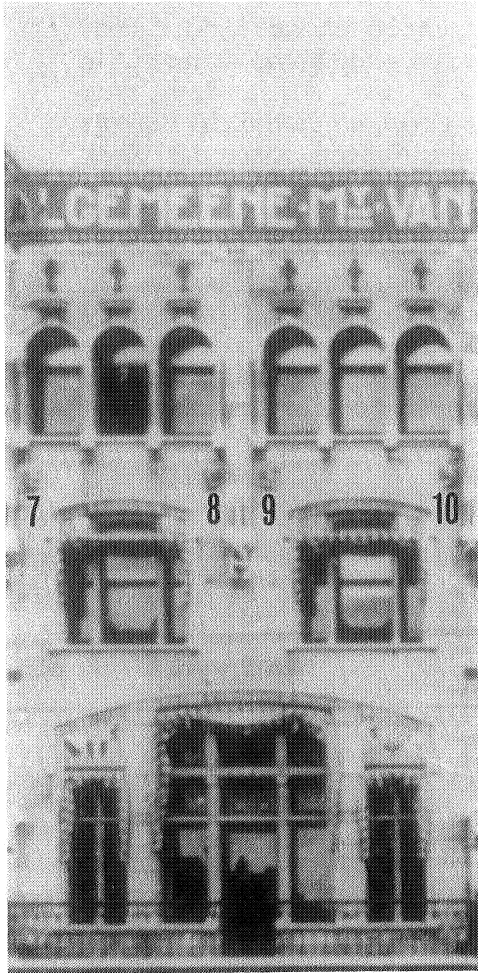
Op de vergrotingen van delen van voorgaande illustratie is aangegeven welke personen op welke plaatsen in de gevel waren afgebeeld.

Oorspronkelijk gebouw 1894

1.	Baruch de Spinoza	1632-1677
2.	Nicolaas Struyck	1687-1769
3.	Jean Henri van Swinden	1746-1823
4.	Herman Boerhaave	1668-1738
5.	Christiaan Huygens	1629-1695
6.	Johannes Hudde	1628-1704

De afmetingen van de stenen koppen 1 t/m 6 zijn 48 x 47 cm,
die van de koppen 7 t/m 14 56,5 x 47 cm.

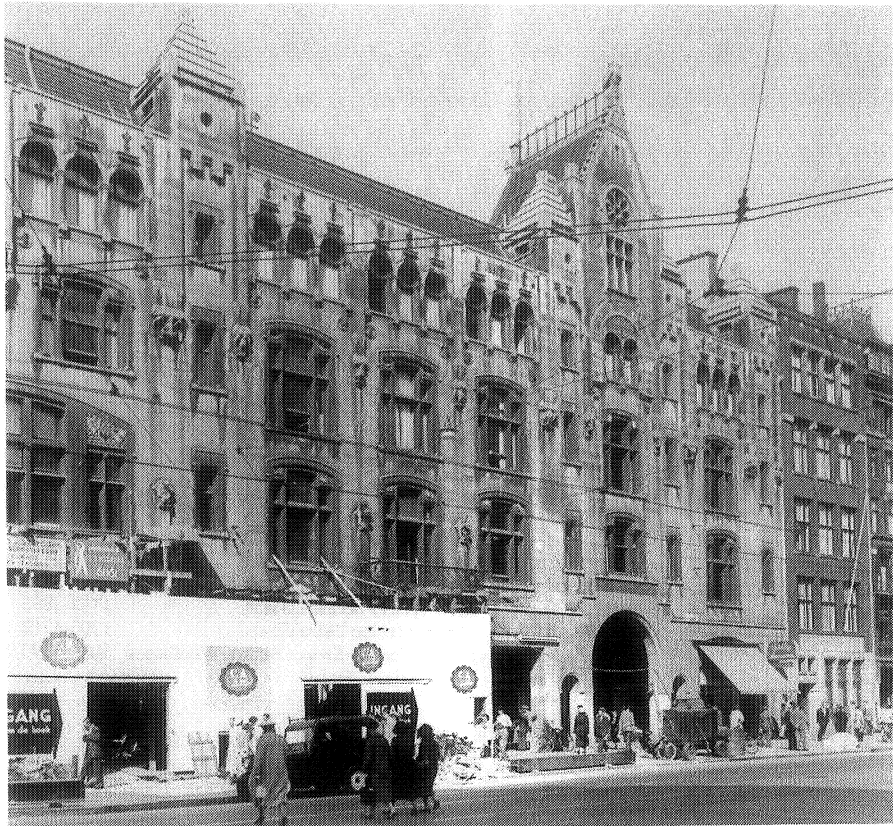
Uitbreiding naar links 1905

7.	Johann Peter Süßmilch	1707-1767
8.	Edmund Halley	1636-1742
9.	Lambert Adolphe Jacques Quetelet	1796-1874
10.	Blaise Pascal	1623-1662

Uitbreiding naar rechts 1905

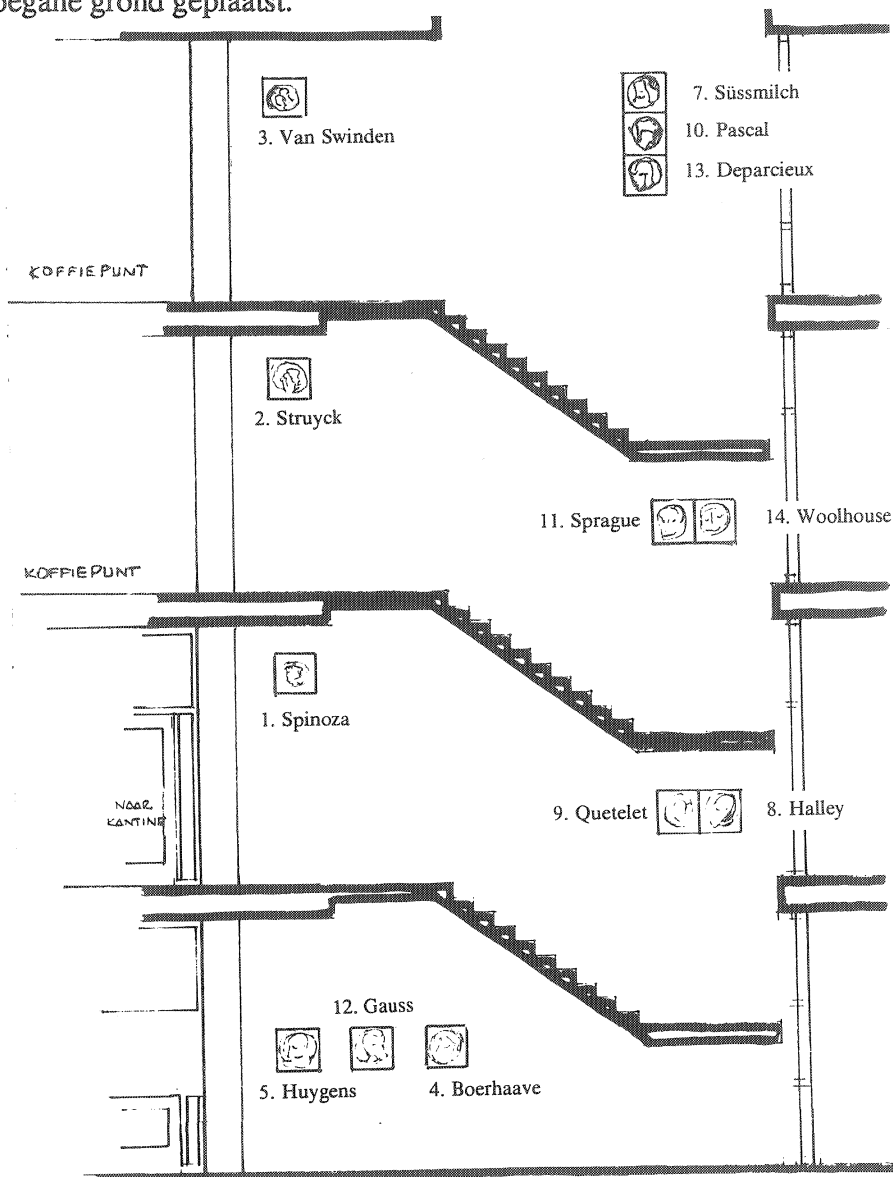
11.	Thomas Bond Sprague	1830-1920
12.	Karl Friedrich Gauss	1777-1835
13.	Antoine Deparcieux	1703-1768
14.	Westley Stoker Barker Woolhouse	1809-1893

Zo'n zesenzestig jaar geleden kwam er een einde aan de Algemeene. Een verhaal apart in de geschiedenis van het verzekeringswezen. Het gebouw werd toen door C&A betrokken. Op 16 februari 1963, tijdens de strenge winter, ging het gebouw door een grote brand verloren. De Bond Heemschut heeft nog bij B&W van Amsterdam erop aangedrongen te trachten de interessante gevel, uit de tijd dat Berlage zijn Beurs nog niet gebouwd had, te handhaven, maar dat bleek technisch niet meer mogelijk. En zo verscheen de sloper ten tonele. Een medewerker van het MC, J. Nederkoorn, was tijdens colleges levensverzekeringswiskunde door professor M. van Haaften, "minnaar van het oude", geattendeerd op de geschiedenis van het gebouw. Hij wist dan ook van de beitelwerken van Lambertus Zijl. Tijdens de sloop van het gebouw kreeg hij de gelegenheid om dertien van de veertien koppen te redden. Voor één kopstuk was het toen inmiddels te laat! En wel voor Johannes Hudde, burgemeester van de Stad Amsterdam en wiskundige.

C&A, Damrak, Amsterdam.
Twaalf van de veertien koppen zijn te zien.

De koppen zijn in het trappenhuis van het CWI (Centrum voor Wiskunde en Informatica, de naam voor het instituut Mathematisch Centrum sinds 1 september 1983) geplaatst als op de illustratie hierna aangegeven. Over de vier verdiepingen moesten vijf kleine koppen (nr. 6, Hudde was immers niet gered) en acht grote koppen verdeeld worden. Gekozen is voor het bij elkaar plaatsen van twee, respectievelijk drie grote koppen en voor het plaatsen van een kleine kop per verdieping. De resterende twee koppen zijn in de muur op de begane grond geplaatst.

L. ZIJL.

8
1922.

Lambertus Zijl, portret door R. Bremmer,
zwart krijt, 29 x 25 cm, 1922.

2. **Lambertus Zijl** (Kralingen 13 juni 1866 - Bussum 8 januari 1947)

Lambertus Zijl is al heel jong en heel praktisch aan zijn kunstenaarsloopbaan begonnen. Op 10-jarige leeftijd in Amsterdam aangekomen, ging hij naar de z.g. "tusschenschool", waar 's avonds, in de uren dat de meisjes handwerkten, de jongens tekenles kregen. Hier vond hij in de tekenmeester B.W. Wierink, de latere dierentekenaar en directeur van de avondschool voor den Werkenden Stand, een man die jongelui, in wie hij aanleg meende te ontdekken, wist te bezielen en aan te moedigen. Het eigenlijke vakonderwijs begon toen Lambertus Zijl naar de nog niet lang daarvoor door Dr. P.J.H. Cuypers in het leven geroepen Quellinusschool ging, waar onder leiding van directeur Colinet het beeldhouwersvak in al zijn omvang beoefend werd. De leerlingen leerden modelleren, beitelen in hout en kappen in hardsteen.

Met deze praktische kennis ging de jonge Zijl de werkplaats in om zich verder in zijn vak te bekwamen. Hij belandde bij de firma Van de Bossche en Crevels, die veel ornamentaal en ook figuraal beeldhouwwerk voor gebouwen maakte. Hij mocht nog een deel van zijn leertijd gebruiken om de Kunstnijverheidsschool te bezoeken. Hier werd het voor hem mogelijk om naar levend model te boetseren en anatomie en de geschiedenis van de beeldende kunsten te bestuderen, kortom, zich meer algemeen te vormen.

Daar, op de zolderverdieping van het Rijksmuseum, trof hij omstreeks 1883 een aantal leerlingen, waaronder Gerrit Willem Dijsselhof (1866-1924) en Jozef Mendes da Costa (1863-1939). Die leerlingen vormden een actieve groep, leerden veel van elkaar en richtten onder de zinspreuk "Labor et Ars" een vereniging op om vraagstukken over kunst en leven, kunst en samenleving, te bespreken. Zijl sloot zich spoedig aan bij deze vriendenkring, kortweg L.E.A. gedoopt, die op de bovenverdieping van het atelier van Mendes da Costa zijn bijeenkomsten hield, waarin men ook elkaars werk bekritiseerde en peinsde over nieuwe mogelijkheden. Hij maakte zelfs een van zijn eerste medailles voor die vereniging.

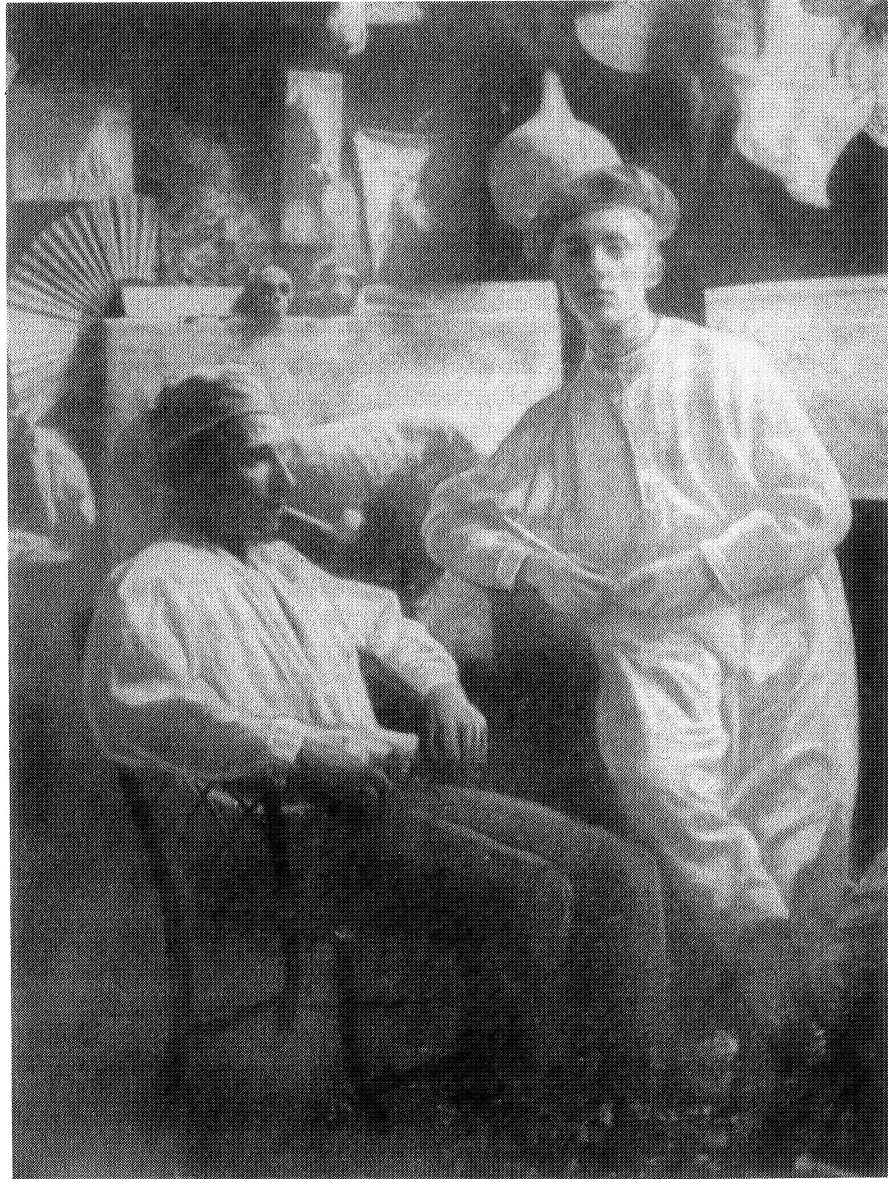

Bronzen penning voor "Labor et Ars", 1887.

In het atelier van de schilder-etser Marius van der Valk aan de Amsteldijk trof Lambertus Zijl vele schrijvers, schilders en architecten. Onder hen de letterkundigen Willem Kloos (1859-1938), Frank van der Goes (1859-1939), Herman Gorter (1864-1927) en de schilders Isaac Israëls (1865-1934), Jan Veth (1864-1925) en George Breitner (1857-1923). Zijl heeft daar in 1885, zoals hijzelf zegt, de Nieuwe Gids geboren zien worden. De nieuwe Gids is het door de literaire Beweging van '80, de Tachtigers, opgerichte tijdschrift, dat onder leiding van Kloos nieuwe artistieke opvattingen verkondigt over literatuur en beeldende kunsten. Zijl heeft in zijn jonge jaren kennelijk in een inspirerende omgeving gewerkt.

Aan het einde van de opleiding oriënteerden de jonge kunstenaars zich op hun toekomst. Voor Lambertus Zijl leidde dat ertoe dat, misschien meer toevallig door samenloop van omstandigheden dan door dezelfde kunstopvattingen of persoonlijke inzichten, Mendes da Costa en hij een compagnonschap sloten tot het maken van ontwerpen voor beeldhouwwerken en voortbrengsels voor kunstnijverheid, "de firma Mendes da Costa en Zijl", zoals zijn vrouw, een zuster van de kunstenaar Kamman, deze samenwerking noemde. Na enig eigen origineel werk en werk in opdracht, zoals een volledig theeservies in de Louis XV-stijl, gingen hun wegen weer uiteen. Mendes da Costa, die vanuit een beredeneerde, exacte achtergrond werkte, en Zijl, die zich

kenmerkte door een spontane genialiteit, pasten niet echt meer bij elkaar.

Jozef Mendes da Costa en Lambertus Zijl, 1887.

Daar de opdrachten voor groot beeldhouwwerk maar zeer spaarzaam voorkwamen, zocht Zijl zijn weg ook in de "klein-kunst" en maakte hij modellen voor zilverwerk voor de Amsterdamsche firma Hoeker. Zijl's werk bestond uit Lodewijk XV-candelabres, Lodewijk XIV-serviezen, maar ook uit ontwerpen van eigen vinding, zoals bekers en bokalen, schalen en sieraden, deels ook voor de toen opgerichte kunstnijverheidswerkplaats "Amstelhoek" (waar W. Penaat zijn eerste meubelontwerpen zou maken en J. Eisenhoeffel zijn edelsmeedwerk). Het publiek kreeg van deze dingen weinig te zien. Daarin kwam in de loop van de 1890-er jaren verandering. Door de jonge firmant W. Hoeker in contact gebracht met bouwmeester H.P. Berlage, was deze het, die Zijl vroeg het versierende beeldhouwwerk aan het gebouw voor de Algemeene Maatschappij voor Levensverzekering en Lijfrente op het Damrak te Amsterdam te maken. Dit werd een gebeurtenis in de kunstwereld. Hier zag men weer het verband tussen beeldhouwkunst en bouwkunst. Zijl begreep, en terecht, dat zijn werk een deel uitmaakte van het geheel, dat zijn kunst het gebouw moest tooien en de hoofdpunten van de architectuur moest accentueren, maar steeds in samenhang met Berlage's schepping.

Behalve uit de ons inmiddels bekende veertien koppen, bestond het werk van Lambertus Zijl voor dit gebouw o.a. uit twee bisonkoppen "geheel berekend tot het dragen van den enormen bovenlast", twee figuren, man en vrouw, "symbolen van het leven ... die met het balkon ... één geheel maken", en gebeeldhouwde draagstenen met als motief een haan, uil, valk en duif, symbolen voor de waakzaamheid, wijsheid, scherpziendheid en vrede. Op de top van de gevel kwam een pelikaan, zinnebeeld van offerende ouderliefde.

In deze samenwerking met Berlage toonde Zijl zich een artiest met een zeer persoonlijk inzicht, die daarbij duidelijk zijn taak als versierend beeldhouwer begreep, terwijl het toch typisch zijn werk bleef. Dat men het geheel als een succes beschouwde, bleek uit commentaren, zoals van W. Kromhout Cz. in het blad Architectura van 31 maart 1894 en van Martin Kalff in het Handelsblad van 22 en 27 april 1894. Eerder zijn uit die commentaren citaten gegeven.

Dit eerste werk van Zijl's "bouw-beeldhouwkunst", zoals men dit zou gaan noemen, werd gevolgd door menig andere opdracht, niet alleen voor Berlage's architectuur, maar ook voor gebouwen ontworpen door andere architecten, als Poggenbeek en later Staal, Kropholler, De Bazel en Kromhout. Wel een bewijs dat men inzag dat Zijl's beeldhouwwerk niet louter aan het gebouw zat, maar er één geheel mee vormde. Dit is een van de grote verdiensten van dit versierende beeldwerk, dat als een apart onderdeel van Zijl's oeuvre wordt beschouwd.

Op het werk aan het gebouw van de levensverzekeringsmaatschappij volgde dat aan het "Gebouw der Nederlanden" op het Rokin hoek

Muntplein. Hier kwam Zijl met nieuwe oplossingen voor vakvullingen. Opmerkelijk is zijn gevoel voor evenwicht en compositie, zoals bij de driehoek boven een deur, waarbij men geneigd zou zijn rond de middenas een symmetrische versiering te maken. Zo niet Zijl, die een vulling maakte met een zittende Bacchus te midden van een druivenversiering, die zonder symmetrie, toch goed van evenwicht en verhouding is.

Bacchusreliëf, gebouw "De Nederlanden", Muntplein.

Na het gebouw voor "De Nederlanden" op het Rokin te Amsterdam, volgden de gebouwen voor "De Nederlanden" en voor de firma Meddens in Den Haag, met Berlage. Met andere architecten droeg Zijl bij aan een school, een kerk, ziekenhuizen, stadhuizen en banken. Het meest bekend is de samenwerking met Berlage aan de Beurs op het Rokin, in 1903, met o.a. de hoekfiguur Gijsbrecht van Amstel, omschreven als het "zo zuivere voorbeeld van de bouwbeeldhouwkunst". Een mooi werk is ook het reliëf-portret van dr. H.P. Berlage aan de Beurs, dat Zijl in 1926 in opdracht van de Gemeente Amsterdam maakte voor de 70e verjaardag van Berlage.

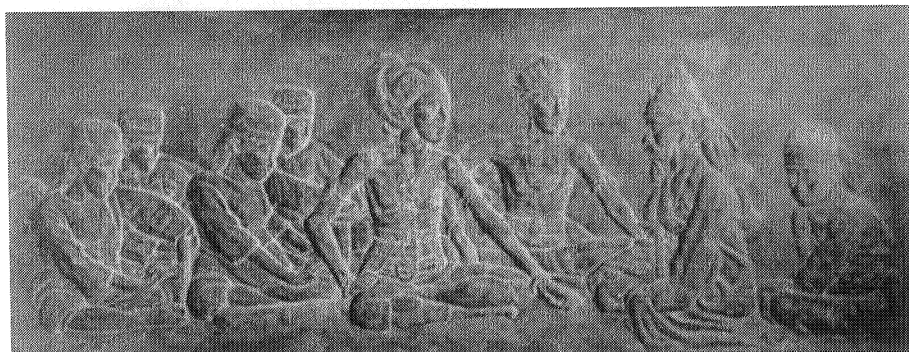
Berlage, reliëf aan de Beurs, Damrakzijde.

Een volgende samenwerking van Lambertus Zijl was die met Carel Adolph Lion Cachet. Zij kenden elkaar o.a. van de bijeenkomsten in het atelier van de schilder-etser Marius van der Valk. Lion Cachet was binnenhuisarchitect en ontwierp meubels, kamerbetimmeringen en scheepsinrichtingen, waarbij Zijl de in-vullingen als panelen en reliëfs maakte. De opdrachten voor de scheepsinrichting kwamen vanaf het begin van deze eeuw tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog van de Stoomvaartmaatschappij Nederland, de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en de Koninklijke Java-China Paketvaartlijn. Eén van de eerste schepen, waarvoor een opdracht verkregen werd, was het s.s. "Grotius" van de Maatschappij Nederland. Voor de binnenbetimmering, opgedragen aan Lion Cachet, maakte Zijl een aantal bronzen reliëfs voor de wandbekleding van o.a. het trappenhuis.

Zo'n 30 jaar later maakte Zijl nog een paneel voor de rooksalon van de Boissevain, een stoomschip van de K.P.M.

Trapportaal van s.s. "GROTIUS", St. Mij Nederland, 1907.

Paneel voor de rooksalon van s.s. "BOISSEVAIN", K.P.M., 1938.

Zijl is ook met zijn ander werk gewoon doorgegaan, zo maakte hij vele portretbusten, o.a. van Lion Cachet (1931), en reliëfs, o.a. van Prinses Juliana (1926) en Jan Boissevain van de K.P.M. (1938) en voor het m.s. "Oranje" van de St. Mij Nederland reliëfs in marmer van de Koningin-Moeder en van Prinses Beatrix (1938). Ook kleine plastieken, gevelstenen en enkele grafmonumenten behoren steeds weer tot zijn werk.

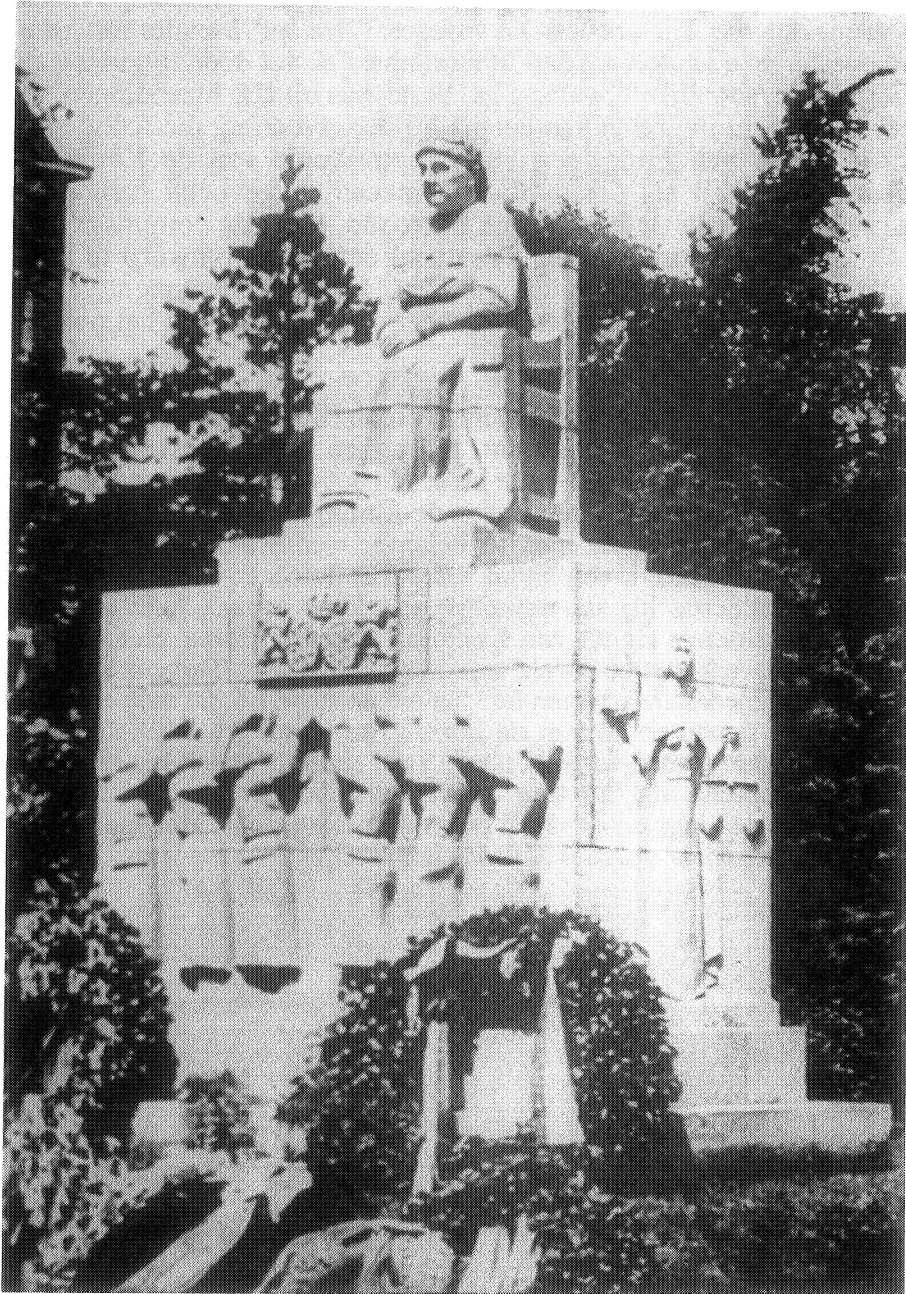
Monument op het graf van Adriaan van Oordt te Bussum, Zondag j.l. onthuld, bestaande uit een zandsteenen zerk met het opschrift: „Ter herinnering aan den dichter Adriaan van Oordt, geb. te Dresden 19 Febr. 1865, overleden te Bussum 9 Oct. 1910. Zijn vrienden.” Daarboven is een klein vierkant medaillon met een treurende figuur; het geheel staat in de schaduw van een treuriep. De heer C. A. J. van Dishoeck hield eené inleidende rede; de heer Herman Robbers verrichtte, na een indrukwekkende lofrede, de formaliteit der onthulling. Het monument is vervaardigd door den heer J. Zijl.

De Prins, 14 oktober 1911

Zijl heeft ook de Maarschalkbank in de Haarlemmerhout gemaakt, maar een grote opdracht voor een fontein of voor een vrijstaand monumentaal beeld liet op zich wachten. Totdat in de dertiger jaren een prijsvraag werd uitgeschreven voor een standbeeld voor de Koningin-Moeder. Zijl had slechts een schets-ontwerp en een enkel detailkopje ingestuurd, terwijl een aantal anderen vrij uitvoerige monument-ontwerpen had ingestuurd. Niet alleen het grote publiek, maar ook de beoordelings-

commissie zag in de schets niet hoe het er voltooid en uitgevoerd zou uitzien. Zodat Zijl's ontwerp "tegen vriend en vijand" verdedigd moest worden. Het was Zijl's collega en vroegere "firmant" Mendes da Costa, die overtuigend aantoonde dat dit monument zowel door zijn bouw als door zijn persoonlijke opvatting het beste was uit alle inzendingen. En wie nog mocht twifelen aan details bij de uitvoering, die toonde hij, onder goede belichting, een klein portretkopje van de Koningin-Moeder, dat Zijl als detail bij zijn inzending gevoegd had. Zijl's ontwerp werd met de eerste prijs bekroond, maar de commissie had zich het recht voorbehouden eventueel een ander ontwerp te doen uitvoeren. En zo gebeurde het, dat Den Haag een monument van de Koningin-Moeder zou krijgen, dat meer op de smaak van het publiek gericht was.

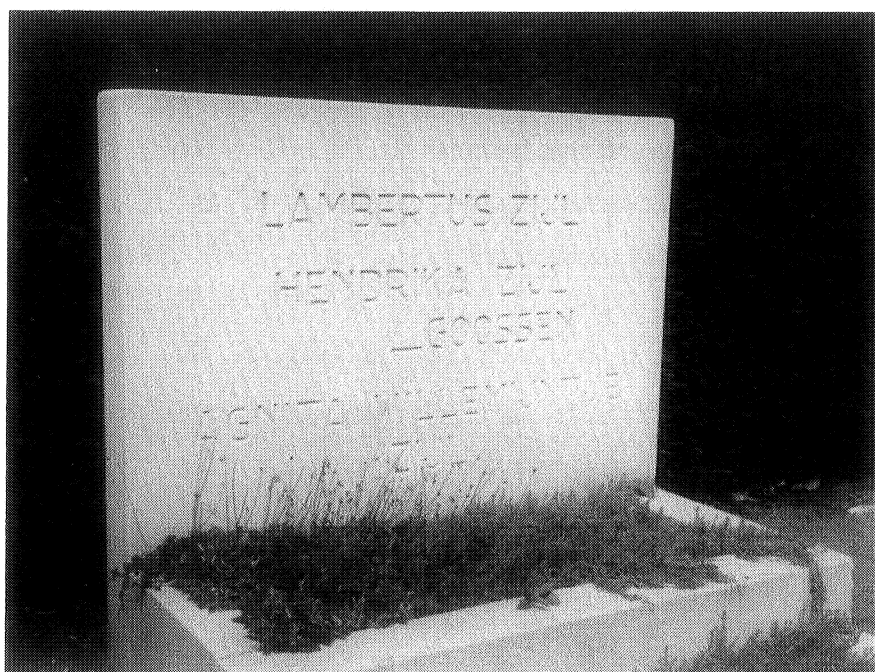
Toch zou Zijl's ontwerp uitgevoerd worden. Een Amsterdams comité droeg hem op het monument te maken ter plaatsing op het Valeriusplein. Zijl toog met volle inzet aan het werk. Hij vond een oude dame die ten naastebij de statuur van de Koningin-Moeder had, kleepte deze in een zwarte japon, met het bekende weduwekapje op. Van het huisarchief van H.M. kreeg hij tal van portretfoto's en-face en en-profil en zo modelleerde hij aanvankelijk op kleine schaal, later op ware grootte, de zittende figuur van Koningin-Moeder Emma. Het was een omvangrijk werk, dat hem vele maanden bezig hield. Telkens kwamen de commissieleden informeren hoe het ermee stond, totdat men eindelijk in 1938 ter gelegenheid van de komst van Koningin Wilhelmina in Amsterdam het gereed wilde hebben. Voor een scheppend kunstenaar is niets zo fnuikend als "haasten", maar het moest en de steenhouwers gingen aan de slag, en werkten ook op zondag door. Het monument kwam gereed. Maar volgens Zijl was het niet "af".

Monument voor de Koningin-Moeder, Valeriusplein, Amsterdam, 1938.

Tijdens en na de oorlog was er geen groot werk voor hem mogelijk en werkte hij weer aan kleine reliëfs, portretjes en dierenbeeldjes.

Lambertus Zijl overleed te Bussum op 8 januari 1947.

Algemene Begraafplaats Bussum.

Klipspringertje, brons, 1944.

3. De kopstukken getoond

In de volgorde van de op de pagina's 10 en 11 aangegeven nummering worden hierna de kopstukken van de mannen, die zich op het gebied der levensverzekering verdienstelijk hebben gemaakt, getoond.

In de periode van de nieuwbouw ontving het Mathematisch Centrum van het Verbond van Verzekeraars in Nederland een exemplaar van *Bouwstoffen voor de Geschiedenis van de Levensverzekeringen en Lijfrenten in Nederland*, bijeengebracht en bewerkt door de Directie van de Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente, gevestigd te Amsterdam, Damrak 74, 1897. In dit boek komen enige portretten voor van personen, die ook door Lambertus Zijl afgebeeld zijn. Die portretten, alsmede dat van Johannes Hudde, zijn ook hier afgedrukt.

Westley Stoker Barker Woolhouse

1809-1893

Edelink after Saly.

Christ. Huygens.

Christiaan Huygens

1629-1695

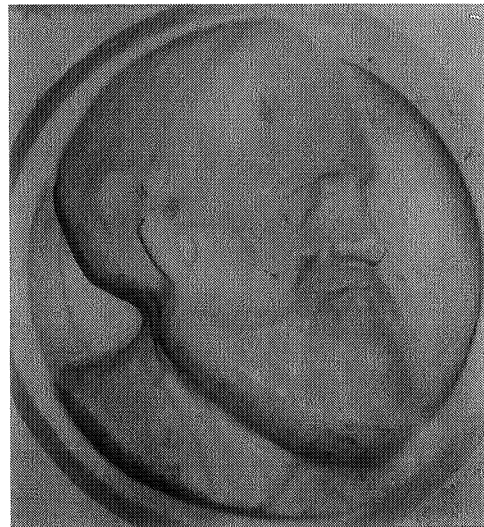

Edmund Halley

1636-1742

Lambert Adolphe Jacques Quetelet
1796-1874

Thomas Bond Sprague

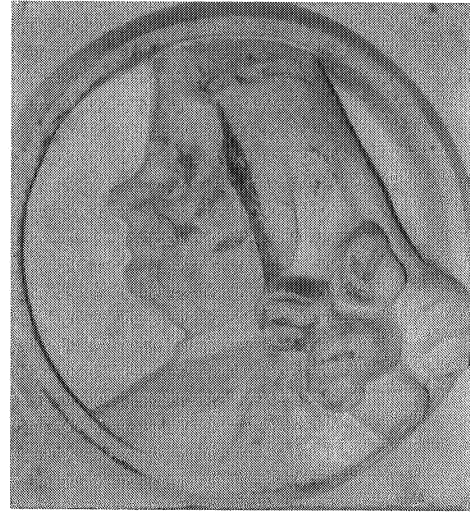
1830-1920

Nicolaas Struyck

1687-1769

Herman Boerhaave

1668-1738

Karl Friedrich Gauss

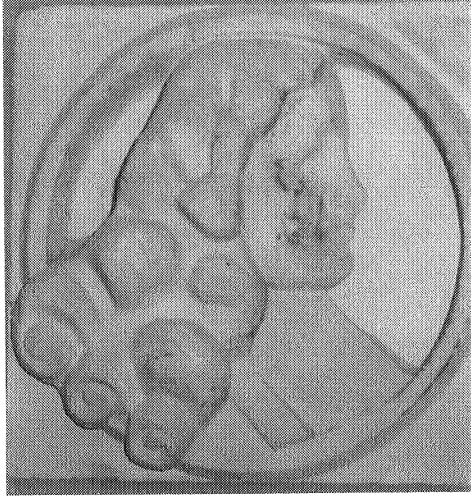
1777-1835

Baruch de Spinoza

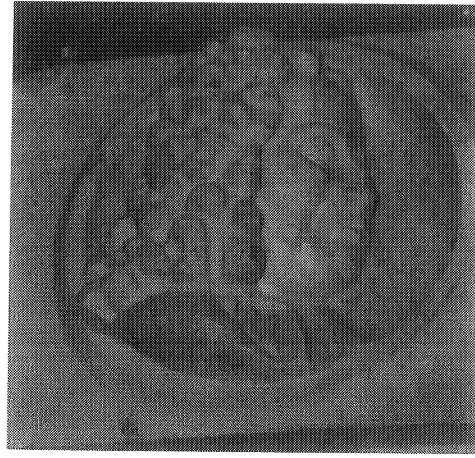
1632-1677

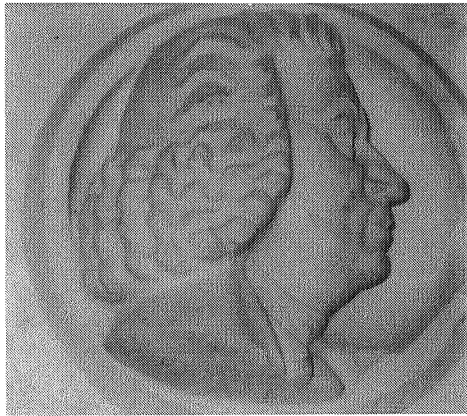
Jean Henri van Swinden

1746-1823

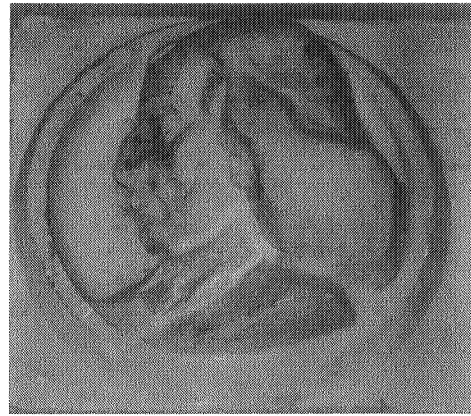
Johann Peter Süssmilch

1707-1767

Antoine Deparcieux

1703-1768

Blaise Pascal

1623-1662

JOANNES HUDDE,
Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam.

Joannes Hudde, Schilleg, by den Schilder Jan van der Meer, 1677. D'edel Steenman, Hoofd Officier der Stad Amsterdam, 1678.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'J. Hudde'.

4. De Stichting Schone Kunsten rond 1900

De Stichting Schone Kunsten rond 1900 is in 1964 opgericht door nazaten van kunstenaars die rond de eeuwwisseling werkzaam zijn geweest. Doel van de stichting is de kunstwerken van deze kunstenaars, die nog in familiebezit waren, bij elkaar te brengen en houden en voor het nageslacht te bewaren in een verantwoord museaal onderkomen. Dat zou in eerste instantie in Apeldoorn zijn, waar het gemeentebestuur zich bereid had verklaard de villa "Marialust" aan de stichting ter beschikking te stellen en de exploitatie van dit nieuwe museum voor een belangrijk deel te financieren. Voordat het museum echter kon worden ingericht, bleek de gemeente Apeldoorn voor de financiële consequenties terug te schrikken en trok zij haar toezeggingen weer in. Om toch iets van de collectie te laten zien, werd in 1969 een tentoonstelling georganiseerd in het Drents Museum, dat toen kleiner gehuisvest was dan tegenwoordig.

Toen het provinciaal bestuur van Drente enige jaren later naar een nieuw gebouw aan de rand van Assen verhuisde en het oude provinciehuis aan de Brink voor uitbreiding van het museum bestemde, werden de contacten weer aangehaald en besloot men de collectie van de stichting in het museum onder te brengen. Nadat het gebouw eerst grondig was gerestaureerd, konden in 1977 de eerste kunstwerken vanuit hun tijdelijke bewaarplaats in Den Haag naar Assen worden overgebracht. De in 1983 gesloten overeenkomst hield in dat de stichting voor het symbolische bedrag van één gulden zijn bezit overdroeg aan het museum, dat er voor zal zorgen dat permanent een deel van de collectie voor het publiek toegankelijk is. Ook zullen er regelmatig tentoonstellingen georganiseerd worden over kunstenaars uit de periode rond 1900 of over thema's die in die tijd actueel waren.

In de stichting zijn ongeveer zestig kunstenaars vertegenwoordigd door een of meer familieleden, die tezamen het Algemeen Bestuur vormen. Verder beschikt de stichting over werk van nog een kleine honderdvijftig anderen (meestal van ieder slechts één of enkele stukken), dat deels ook afkomstig is uit de nalatenschappen van de vertegenwoordigde kunstenaars, en deels geschonken werd door particuliere verzamelaars die met de doelstelling van de stichting sympathiseerden.

De collectie van de stichting omvat in totaal zo'n vijfduizend objecten: ongeveer vierhonderd schilderijen, bijna tweeduizend aquarellen en

tekeningen, ruim vijftienhonderd prenten in diverse technieken, een kleine honderd beeldhouwwerken (inclusief plaquettes en penningen), een vergelijkbaar aantal meubelen en enkele honderden stuks ceramiek, glas, metaalwerk, textiel etc. Tevens zijn er nog affiches, geïllustreerde boeken, kalenders en reclamedrukwerk. Een afzonderlijk categorie is die van het "gereedschap", zo'n honderdtwintig zaken als ezels, schilderskisten, paletten, enkele tientallen houtblokken, lithostenen en etsplaten. Van een aantal vertegenwoordigde kunstenaars is er tot slot nog documentatie in de vorm van brieven, notities, foto's en kranteknipsels. Het zwaartepunt ligt op de schilder-, teken- en prentkunst, maar ook op het gebied van de toegepaste kunsten zijn interessante stukken aanwezig waarvan een aantal semi-permanent staat opgesteld in de stijlkamer.

Stijlkamer. Tafel en stoelen op voorgrond van K. de Bazel (ca 1905); op achtergrond van links naar rechts: kast van J. van den Bosch (ca 1910), tafeltje van H.P. Berlage (ca 1903) met Philipsradio (ca 1934), buffetkast van J. van den Bosch (1907) met aan beide kanten een stoeltje van K. van Leeuwen (1904).

Standaard meisje (Anita Zijl), brons, h. 40 cm, 1915.

Lambertus Zijl, naar een
schilderij door Jan Veth, 1888.

5. Bronnen

Literatuur

Drents Museum, Kunst rond 1900, Een keuze uit de collectie van de "Stichting Schone Kunsten rond 1900", Assen, 1983.

Lion Cachet, dr. C., C.A. Lion Cachet, Ons Amsterdam, 16, nr 11, november 1964.

De Vries Jr, R.W.P., Lambertus Zijl, uitg. F.G. Kroonder, Bussum, 1946.

Illustraties ontleend aan

De Architect, 16e Jaargang: p. 9, 10, 11.

Architectengroep A '69: p. 13.

Bouwstoffen voor de Geschiedenis van de Levensverzekeringen en Lijfrenten in Nederland, bijeengebracht en bewerkt door de Directie van de Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente, gevestigd te Amsterdam, Damrak 74, 1897: p. 28, 30, 32, 34.

Drents Museum, Kunst Rond 1900, Een keuze uit de collectie van de "Stichting Schone Kunsten rond 1900": p. 14, 36, 37.

Historisch-topografische Atlas Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam: p. 12 (16801-B-1-32-3).

Mathematisch Centrum: p. 27, 29, 31, 33.

Mededelingen van de directie van de Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente aan hare Agenten: p. 1, 3, 7, 8.

J. Nuis: p. 22, 25.

Ons Amsterdam, februari 1971: p. 6.

De Prins, 14 oktober 1911: p. 22.

De Vries Jr., R.W.P., Lambertus Zijl: p. 16, 17, 19, 20, 21, 24, 26, 37.